

Türkiye’de Sosyal Alanda Yaşanan Kültürel Mücadelelerde Dindarlaşma, Deizm ve Ateizm Süreçleri

İkram Bağcı*

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidar olduğu sürede dindarlaşma, deizm ve ateizm süreçlerine yönelik gerçekleşen gelişmeler, Bourdieu Sosyolojisi’nin temel kavramları çerçevesince ele alınmış ve bu süreçte Türkiye’nin dindarlaştığı veya deistleştigine yönelik bazı değerlendirmelerin ve medyada çıkan haberlerin aslen sosyal ve siyasal alanda farklı grupların kültürel iktidarı kazanmaya yönelik mücadele stratejileri olduğu belirtilmiştir. Bu mücadelelerin sonunda ise muhafazakâr ve seküler grupların Türkiye’de hem siyasal hem de sosyal alanda tek taraflı kültürel bir zafer kazanabileceklerine dair ortaya koymuş oldukları kültürel politikaların Türkiye’nin iç siyasetinde kutuplaşmaya neden olduğu ve bir tarafın galip geleceği bir zaferin yaşanamayacağı gerçeği belirtilmek istenmiştir. Çalışmada Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasında yaşanan kültürel mücadelelerle, Ak Parti iktidarı sonrasındaki yaşanan gelişmelerin yanında deizm, dindarlaşma ve ateizm ile ilgili bilimsel çalışmalar, medyadaki haberler ve araştırma şirketlerinin verileri, döküman analizi ile bir araya getirilmiş ve betimsel analiz tekniği ile de karşılaştırılarak süreçle yönelik değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dindarlaşma, Deizm, Ateizm, Habitus, Kültürel Mücadele.

Processes of Religiosity, Deism and Atheism in Cultural Struggles in the Social Sphere in Turkey

Abstract

This study discusses the developments regarding the processes of religiosity, deism, and atheism during the ruling of the Justice and Development Party in Turkey within the framework of the basic concepts of Bourdieu Sociology, and argues that some evaluations and the news in the media about Turkey’s becoming religious or deist in this process are, in fact, the struggle strategies of different groups in the social and political field to gain cultural power. This study argues that the cultural policies put forward by conservative and secular groups that they can achieve a unilateral cultural victory both in the political and social arena in Turkey cause polarization in Turkey’s domestic politics and a victory cannot be experienced in which one side is victorious at the end of these struggles. This study discusses the cultural struggles experienced after the establishment of the Republic and the developments after the AK Party government and brings together scientific studies, news in the media, and data of research companies on deism, religiosity, and atheism, with document analysis. The process was evaluated by comparing the obtained data with the descriptive analysis technique.

Keywords: Religiosity, Deism, Atheism, Habitus, Cultural Struggle.

*Öğr. Gör. Dr. | Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
bagcikram@gmail.com | ORCID: 0000-0002-7044-7022 | DOI: 10.36484/liberal.1079394
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 27, Sayı:106, Bahar 2022, ss. 97-116.
Gönderim Tarihi: 25 Şubat 2022 | Kabul Tarihi: 1 Haziran 2022

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulması ile beraber rejimi kuran kadrolar, Osmanlı Devleti’nden kalan toplumu, eğitimsiz veya gelişmemiş kabul ederek toplumda kültürel dönüşümü amaçlamışlardır. Bu amaca yönelik yeni nesillerin geçmişle olan bağını zayıflatmak için devlet kademelerinden kılık kıyafete kadar birçok adım iktidar eliyle atılmış ve bu doğrultuda millette dönüşümü sağlamak için köy enstitülerinden halk evlerine kadar birçok proje hayata konmuştur. Türk Tarihi alanında yapılan çalışmalarda Osmanlı Devleti ve İslam dini çoğu alanda yok sayılmış, Osmanlıca ve Arapça kelimeler dışlanarak dilde sadeleştirme çalışmaları hız kazanmış ve alfabe değişikliğine gidilmiştir. Fransız ekolü çerçevesince belirlenen pozitivist ve dışlayıcı laiklik anlayışı Türk toplumuna birçok alan ve kurumda dayatılarak yasalarla desteklenmiş ve Türkiye’de kırdan kente kadar her alanda yeni bir toplum hayatının oluşumuna çaba sarf edilmiştir. Osmanlı geçmişinin yeni devlet üzerinde siyasal ve kültürel alanda yer alan bütün kalıntıları ortadan kaldırılarak Batı toplumları gibi bir yaşam ve medeniyet tasarrufu için kılık kıyafet, ölçü birimleri, şapka kanunu, soyad kanunu vb. birçok alanda yenilikler zamanla gerçekleştirilmiştir (Çolak, 2017). Bu durum devlet eliyle yapılmaya çalışılan yeni bir kültür inşasının Türkiye’de en yoğun olduğu dönem olarak kendini gösterirken sonraki iktidarlar ya benzer ya da zıddı uygulamalara başvurarak kültürel ayrılıkların belirginleşmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet’in kurulmasından sonra devlet, dine doğrudan müdahale edebilmeyi amaçlamış din görevlileri devlet memuru statüsüne alınmış, İslam dininin siyasal, kültürel ve sosyal alanda var olan etkinliğine son verilerek dini sorumlulukların sadece inanç ve ibadet bazında kalmasını izin verilmiştir. Bu durum Batı’da olduğu gibi ulus devletlerin din alanında kurduğu hâkimiyetin bir benzerinin Türkiye’de de gerçekleştirilmek istendiğinin göstergesidir (Lewis, 1984: 408). Bu doğrultuda 1924’te Tevhidi Tedrisat Kanunu ile din eğitimi devlet denetimine alınmış, zorunlu olarak okutulan din dersleri ilk başta 1928’de ortaokul programından çıkarılmış, 1930 yılında imam hatip okulları kapatıldıktan sonra da 1931 yılında din dersleri ilkokul programlarından çıkarılarak laiklik ilkesi eğitimde tam anlamıyla uygulanmaya konulmuştur (Ertan ve Küçük, 1976, akt; Duman, 2015: 1345). Bunun yanında din derslerinin 1938 yılına kadar köy okullarında okutulmuş olduğu bilinirken uygulamaya 1938 yılında son verilmiş ve cami kurslarında din eğitimi bir müddet devam etmiştir (Akyüz, 1978, akt; Duman, 2015: 1346). Eğitim alanında yapılan temel düzenlemeler katı laiklik anlayışının Fransa’dan alınan yönüyle sosyal ve siyasal hayatta uygulanabilmesi için gerçekleşen düzenlemelerle örtüşürken geçmişten ayrı yeni bir kültürün inşası adına önemli adımlar olarak görülebilir.

Cumhuriyet’in kurulması ile beraber yapılan birçok inkılap ve kurumlardaki düzenlemeler Cumhuriyet’i kuran kadroların yeni beğeni algısını ortaya koyarken bir nevi sembolik alanda yeniden bir devrim yapılmaktaydı. Birçok alanda sekülerleşmeyi sağlayan düzenlemelerin yanında Latin Alfabesinin kabulü, Türk kültürünün tarih, sanat, dil alanında yüceltilmesi çalışmaları, geleneğe dair var olan her şeyin yok sayılması ve o gelenekten özgürleşmeye doğru kopuşların desteklenmesi, beraberinde bu yapılara karşı muhafazakâr bir muhalefetin ilerleyen yıllarda kurumsallaşması ve hareket bilinci kazanmasına neden oldu (Akçaoğlu, 2018: 34-39). Aslında bu durum Cumhuriyet’in kurulması ile beraber başlayan kültürel iktidarı ele geçirme ve alan edinme mücadelelerinin bir başlangıcı olarak görülebileceği gibi siyasal süreçte daha sonrasında yaşananlar da bu minvalde bir mücadele döneminin devam edeceğini gösteriyordu.

İslam kültürüne dair birçok şeyin dışlanması, Batı tarzı kılık kıyafetlerin önemli gün ve anmalarda sosyal anlamda görünür kılınmaya çalışılmasıyla beraber laikliğin baskıcı bir şekilde dayatmasına karşı alternatif laiklik yorumlarıyla muhafazakâr kesimin sahiplendiği bir laiklik anlayışı ortaya çıktı. Dindar kesimlerin inanç ve gerekliliklerinin modern yaşam ve düşünce ile uyumadığı söylemi, sonrasında irtica ile devletin tehdit edildiği iddiası ile dini yaşantıya karşı yakın duran kesimlere gözdağı verme sürecine evrildi (Azak, 2019). Alternatif laiklik anlayışı ise daha çok irticaya meyilli olanların desteklediği bir durum olarak görülürken bu duruma karşı çıkan dayatmacı laikler ile aralarında kültürel ve siyasal alanda zıtlıklar yaşanmaya başlamış ve bu yaşananlardan Anadolu halkı olumsuz yönde etkilenmiştir. Hatta o dönem dergilerde ve gazetelerde çarşafı, sakallı eli tespihli adamlar resmedilerek gösterilmiş kentlerde bu tür giyinen insanlarla irtica ve tehdit sentezlenmesi yapılarak (Candan,1955; akt: Azak, 2019: 194) modern şehirlî ve kırsal köylü algısının yanında bu şekilde giyinen kesimlerin duyulan rahatsızlık açıktan dile getirilmiştir. Bu durum yıllardır köylü-kentli insanlar arasında sosyal mesafelerin oluşmasına sebep olurken kırdan kente göç eden insanların da kentlilerle bir arada yaşamasına engel olacak şekilde çarpık kentleşme yerleşimlerinin kurulmasına neden olmuştur.

Türkiye’de, Ak Parti iktidarı öncesinde de sonrasında değişmeyen temel nokta Nilüfer Göle’nin de dediği gibi (2017: 19) din ile sekülerleşme çatışması ve bu çatışma arasındaki rekabet, devletin yönetimi yani kamusal alanın idaresi ve “benlik etiğine dair bir dizi değişimin yaşanması” ile alakalıdır. Bu nedenle hem muhafazakâr hem de seküler kesimlerin temel motivasyonu devleti yönetmek ve kültürel politikalar açısından istediği uygulamaları ulus nezdinde gerçekleştirmektir diyebiliriz. Bu durum iktidara gelen her siyasal

grubun kendi siyasal kültürüne uygun politikaları gerçekleştirmesinin yanında diğer farklı kültür ve siyasal odaklara karşı nasıl pozisyon alması gerektiği sorusunu da ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de sosyal veya kamusal alana bakarak ülkenin modernleştiğini veya sekülerleştiğini belirten analizlerin yanında Türkiye’nin “Ortadoğulaşma, İslamlaşma, Malezyalaşma” gibi analizlere maruz kalması aslen gerçek tespit ve değerlendirmelerden uzaklaşıldığını göstermektedir. Türkiye’nin sekülerleşme veya dindarlaşma süreçlerinin zamanın ruhu veya dönemsel etkenlerden dolayı farklılıklar içerdiği görülmekte ve bu durum medyadan akademiye kadar birçok kesim tarafından göz ardı edilmektedir. Dönemsel olarak birinin diğerinden daha fazla yaygınlaştığı yıllar bir tarafı üzerinden diğer tarafın da kültürel alanda galibiyet kazandığı düşüncesine neden olmuş, bunun bir dönüşümsel süreç olduğu ve aslen Türkiye şartlarında bir kültürün diğerine galip gelemeyeceği göz ardı edilmiştir.

Ak Parti’nin iktidara gelmesinden sonra kamu kurumlarında başörtü yasağını kaldırması, imam hatip liselerine uygulanan katsayı adaletsizliğine sebep olan sisteme son vermesi, Kuran Kurslarının açılması gibi vb. adımlar (Akyüz, 2016: 39) Ak Parti’nin bazı laik çevrelerce gizli ajandasının olduğuna yönelik suçlayıcı söylemleri beraberinde getirmiştir. Gizli ajandadan ziyade gerçekte olan ise kültürel değerlerin hâkim kılınmaya çalışılması, modernizmin ile katı laiklik uygulamalarının dindar kesimler üzerindeki baskısının hafifletilmek istenmesidir. Bu istem durumuna rağmen Ak Parti iktidarının ilk yıllarda aceleci bir tutum takınmadığı görülmektedir.

Ak Parti, seçmenlerden ve vatandaşlardan gelen dini talepleri iktidara geldiği dönemde hemen gerçekleştirmezken başörtüsü sorunu öncelikli hale getirilmemiş ve bütün vatandaşların yaşam tarzlarına müdahale edilmeyeceği vurgulanmıştır. 2006 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Mısır gezisinde laikliği tavsiye eden konuşması (Akyüz, 2016: 41-45) Ak Parti’nin İslami açıdan gizli hedefleri olduğuna dair söylemlerin gerçeği yansıtmadığını gösterdiği gibi sonrasında atılan bazı adımların da amacının bu yönde olmadığı savını güçlendirmektedir. Bu duruma rağmen 2007 yılında Ak Parti’nin başörtüsü yasağının kaldırılması için yaptığı girişimler partinin kapatma davası ile karşı karşıya kalmasına neden olmuş ve Anayasa Mahkemesi, Ak Parti’nin devlet yardımı almasını engelleyici bir kararla Ak Parti ile irticai faaliyetlerin bir arada durduğunu gösteren bir sonuca varmıştır.

Türkiye’de özellikle medyada iktidarın okullaşmada imam hatiplere önem vermesinin yanında yöneticilerin bazı açılış programlarında Kuran okumaları, dindarlaşma adına bir baskı unsuru olarak değerlendirilmiş ve laik devlet

ilkesiyle bağdaşmadığına dair tartışmaların yapılmasına neden olmuştur. Nihayetinde yöneticiler istediği inanç ve kültürde yaşayabilme hakkına sahiplerken kendi yaşamlarını insanlara dayatıp dayatmadıkları tam olarak ölçülmeyi beklemektedir. Bu dayatmayı ortaya koyacak veya kılık kıyafetten yaşam tarzına kadar her şeyi etkilemeye sebep olacak bir yasa düzenlemesi şu ana kadar Ak Parti iktidarı tarafından yapılmamıştır.

Bu tartışmaya Göle’nin (2017) bakışı ise, seküler ve Batı tarzındaki kurumların zamanla dinsel öğelerle tanışması ile bu öğeleri kabullenen bireylerin kurumlarda çoğalması sonucunda artık seküler ve dini kesimlerin birbirleri ile iletişim kurup belli sınırları aşındıran melez desenleri oluşturduğu şeklindedir. Bu melezleşmeye rağmen çift kutuplu bir sürece dönülmeyeceğinin garantisi olmadığı gibi özellikle 2019 seçimleri sonrasında hem siyasette hem de kültürel alanda bu kutuplaşmanın etkisinin ciddi derecede yaşanmaya başladığı söylenebilir.

Din ve devlet ilişkilerinin dünyanın birçok ülkesinde tam anlamıyla ayrılmış olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi birçok ülkede belli dini grupların sosyal ve siyasal alanda ayrıcalıklı haklara sahip oldukları görülmektedir. Bu durum kamusal alanla beraber özel alanın da tam olarak ayrıştığı bir dünya ülkesinin var olamadığını göstermektedir (Bekaroğlu, 2015: 105-106). Laikliği en katı haliyle uygulayan ülkelerde bile zamanla istenilen sonuç elde edilememiş ve çoğu ülke kesin ayrışmayı getiren politikaları terk ederek dini grupların ihtiyaçlarına cevap verecek uygulamalara geri dönmeye başlamıştır. Bu süreç Türkiye’de dindarlığın ortadan kaldırılmasını düşünen kesimlere bir cevap olabileceği gibi tam tersi laik yaşamı da bitirmek isteyen kesimlere de bir cevap niteliği taşımaktadır.

Bourdieu’nun genel anlamda sosyolojik kuramının ve bu kuramın içindeki temel kavramlarında ortaya koyduğu gibi kültürel alanda iktidarı ele geçirme adına bir toplumda sermaye grupları alanlar içinde farklı şekillerde ve farklı stratejilerle mücadelelere girişmekten kaçınmamışlar ve bu mücadele yöntemlerini dinamik bir şekilde güncellemeye devam etmişlerdir. Öznellik ve nesnellik genellemelerinin içeriksel manada analizini yapan Bourdieu’dan bağımsız olarak Türkiye sosyolojisine baktığımızda, Osmanlı’nın son zamanlarından Cumhuriyet’in kuruluşuna ve günümüze kadar gelen toplumsal bir karşıtlığın varlığı göz önünde durmaktadır. Bourdieu’nun Fransız toplumu ve kurumlarını ele alıp ortaya koyduğu savlardan yola çıkarak Türkiye sosyolojisini ve kurumlarını ele alacak bir çalışma bir yönü ile kolay diğer bir yönle de zor dururken Fransız modernleşmesinden ve düşüncesinden birçok unsurun etkilediği Türk toplumu ve devlet yapısının varlığı bu durumu

kolaylaştıran temel faktörlerdendir. Bu çalışmada da Türkiye’de kültürel mücadelenin tarafları olan muhafazakâr ve seküler kesimlerin yapmaya çalıştıkları uygulamalar Bouerdieu sosyolojisinin içeriği ile ele alınmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmeler din, deizm ve ateizm kavramları ile yapılırken bu kavramların aslen Türkiye’de toplum içinde yer alan kültürel grupların bir mücadele sahası olarak belirlendiği vurgulanmış ve kavramların gelişmelerine bakarak kendi kültürlerinin etki düzeylerini ölçmeye çalışmalarının yanlışlığı üzerinde durulmuştur.

Bouerdieu ve Kültürel İktidar Mücadeleleri

Bourdieu, sosyoloji kuramında çatışkı veya çatışma diyebileceğimiz karşılıktan yola çıkarak bazı ideolojileri ve düşünürlerin ortaya koyduğu fikirleri karşılaştırdıktan sonra her ideoloji veya düşünürün dayatmasını “tözcü” yaklaşım olarak dile getirir ve kendisi bu duruma karşı “ilişkisel” yapıyı ortaya koymaya çalışır. Ortaya koymaya çalıştığı ilişkisel yöntemin temel ilgi alanı yaşam tarzları, kültür ve popüler kültür gibi yapılar olurken bu yapılar arasında yüksek-düşük, seçkin-vülger, saf-saf olmayan vb. zıt içerikleri rekabete ve hiyerarşik karşılaştırmalara bakarak değerlendirir (Swartz, 2018; 79-94).

Toplumdaki sermaye gruplarını dört farklı yapıda ortaya koyan Bourdieu (1986:243-254) para ve mülkiyetin hâkim unsur olduğu iktisadi sermayeyi, eğitimin ön planda olduğu kültürel sermayeyi, ilişki ağının başat unsur olduğu sosyal sermaye ile de beraber meşruluğu sağlayan sembolik sermayeyi dile getirmiştir. Böylece toplumun hiyerarşik düzeninden tabakalaşmaya kadar olan yapıyı bu şekilde değerlendirmiştir. Bourdieu’ya göre, aile ile eğitim her alanda etkin bir unsur iken kültürel alanda kendini daha çok gösterir ve bu durum sosyal anlamda eş seçmeden giyime kadar bireylerin birçok tercihini etkilemektedir. Kültürel sermaye, aile ile beraber başlarken bireyde eğitimle sabitleşir ve sanatsal faaliyetlerle bir nevi kalıplaşarak nesnelleşmeye başlamaktadır. Sanatsal olarak kitaptan resime, şiirden romana kadar ortaya konulan çabalarla elde edilen değerler, ekonomik sermaye sahipleri ile beraber bir alışveriş ilişkisini doğurarak kültürel sermaye üreticilerinin elde ettiği ekonomik kazanç edinimini oluşturur. Kültürel sermayenin kurumsallaştırılarak bir nevi garanti altına alındığı ve bireylere aktarımın buradan yapıldığı akademik kurumlarda ise, elde edilen başarılar kültürel sermayenin nitelik durumunu belirlerken eğitim kurumları arasındaki fiyat farklılıkları iktisadi sermayeden bağımsız bir niteliğin olamayacağını göstermektedir. Bourdieu’da ekonominin ise Marksist teoriden ayrılan bir yönü olsa da ekonomi birçok sermaye türünün temelinde önemli bir yer edinirken ekonomik sermaye kültürel sermayeye göre değişime uğramadan daha risksiz bir şekilde geleceğe aktarılma şansına sahiptir.

Sosyal sermaye ise bireylerin daha çok karşılıklı ilişkilerde bulunup bu ilişkileri geliştirdikleri ve koruma çabası içinde oldukları bir yapıdır. Bunun yanında bir grup içinde yer edinen bireylerin elde ettiği sosyal kazanımları kurumsallaşmaya döndürme gayretlerinin ortaya çıktığı, evlenmeden arkadaş olmaya kadar sosyalleşmenin ve çevrede tanınma amacının yer edindiği kısımdır. Bireyler, içinde yer aldığı sosyal sermayeden ayrılmaktansa o sermaye çevresine göre hareket etmekte ve üst konumlara yükselme gibi amaçlar edinmektedir, bu amacın makul bir durum olduğu ve bu amaç için yapılan çabalarla bireylerin sosyal sermaye içinde bazı unvanlara erişebildiği görülmektedir (Bourdieu, 1986: 249-252). Unvanlar ya eğitimle ya da eğitim sonunda elde edilen sertifikalarla gelirken bu durum sembolik sermayenin oluşumuna neden olur ve böylece sosyal alanda tanınmış veya ün kazanmış bireyler sembolik sermaye ile sembolik güç edinerek diğer sembolik güç sahibi bireylerle mücadeleye girişirler (Bourdieu, 1989: 21-23). Bir toplum genelinde tahakküm altında olanların tahakkümcü çevrelerce uğradığı diğer bir baskı ise sembolik şiddettir. Sembolik şiddet, Bourdieu tarafından derinlemesine birçok örnekle dile getirilse de ona göre kurumlarda iktidarın yaptığı atamalardan ekonomi alanında şirketlerin koyduğu kurallara kadar birçok durum sembolik şiddete örnek verilebilir (Bourdieu, 1998: 58) ve sosyal anlamda sembolik şiddet daha çok kültürel iktidarın genel anlamda aldığı kararların dayatılması adına atılan adımlarında aranabilir.

Her sermaye grubu bir toplumsal sınıfa denk gelirken toplumsal sınıflara ait belli bir habitus oluşmakta ve insanlar o habituslar doğrultusunda yaşamlarını ve birçok tercihlerini belirlemektedir. Habitus kavramı, bireylerde yaşamın ilk yıllarından itibaren oluşan ve aynı gruptaki insanlar tarafından genel olarak oluşturulan bir yapıyı ifade ederken bireyin zamanla “beğeni” hissiyatına hükmeder ve içinde bulunduğu sınıfın faaliyetlerini oluşturur. Birey bu doğrultuda yaşama dair bazı pratikler edinir ve bunları içselleştirir (Bourdieu, 1997:177). O sınıftaki veya gruptaki insanların ortak bir katkısı ile oluşan habitus kavramı her sınıf veya grupta farklı bir yapıya sahip olarak meydana geldiği için bireylere aslen nereye ait olduklarını gösteren ve ait oldukları yerleri kabullenmelerini sağlayan bir işleve sahiptir. Bu işlevin ortaya konduğu veya sahaya yansıtıldığı yer ise Bourdieu’da “Alan” kavramına denk düşmektedir.

Bir toplum kendi içinde farklı alanlar barındırırken her alan toplumdan bağımsız olmamakla beraber kendini oluşturan ekonomik ve kültürel yapıya da bağlı konumdadır. Diğer alanlarla ilişkili olan bir alanın yapısı kendi içinde farklılıklara ve mücadelelere sahne olabilir (Dursun, 2018: 75-76). Alanlar belli sermaye sahipleri (din, ekonomi, kültürel, bilimsel vb.) etrafında oluşturduğu gibi bu sermayeleri oluşturan çevrelerin mücadeleye şahit olduğu yerleri

oluşturur ve alana hâkim kesimlerle tabi konumunda olanların çatışmasına neden olur. Burada alana yerleşik olanlarla o alanda yerleşiklerle mücadeleye girişenlerin güç mücadeleleri belli bir sürece yayılarak devam eder. Entelektüel ve ekonomik alanlarda da yapısal durum tek değildir, alan kendi içinde farklılıkları barındırırken mücadele bir alan içinde de gerçekleşebileceği gibi bu alanlar içinde bütün sermaye yapılarına etki eden iktidar alanı birinci sıradadır ve sermaye grupları olarak görülen ekonomik ile kültürel sermayenin asıl çatışma sebebi bu alana hâkim olmaktır. Bu çatışma diğer tüm alan ve sermaye gruplarına etki edecek türden bir mücadeleye sahne olmaktadır (Swartz, 2018: 174-192).

Bourdieu'da önemli olan diğer bir unsur ise toplumsal alanda yer alan gazetecilik ve TV faaliyetleri de, kendini toplum alanları içinde özerkleştirmeye çalışan bir yapı olarak kabul edilir ve böylece kamuoyunu yönlendiren bir işleve tabi olduğundan dolayı bu alanda çok grift ilişkiler söz konusudur. Reklam verenlerden alanlara özelden genele kadar birçok unsurun bu alanda etkilerini anlamak gerektiği ortada olsa da bu işlevi anlamının yolu çok yönlü ilişkiler ağına bakmaktan geçmektedir. Bu nedenle bu alanda yetkin veya söz sahibi olmanın mücadelelere de sahne olması durumu ortaya çıkarken bilimle uğraşan bireylerin gazetecilik alanlarında yer edinmeye çalışarak saygınlık kazanmaya çabaladıklarını ve gazetecilik alanında yaşanan gelişmelerin zamanla diğer alanlar üzerinde tahakküm kurabilme gibi bir güce ulaştığı görülmektedir. Bu tahakküm kurma işlevinde odaklanılması gereken unsurun gazeteciden ziyade gazetecilik alanı olduğunu belirten Bouerdieu, kültürel sermayenin etkilenmeye çalışılması genellikle bu alan eliyle olurken bu alana etki etmeye çalışan ekonomik sermayenin de varlığının unutulmamasından yanadır (Bouerdieu, 2005: 33-43). Bu nedenle medyanın asıl amacının demokrasi olduğu fikrine katılmayan Bouerdieu, sermaye çevreleri ile olan ilişki ve reyting amacıyla yapılan bir görevden dolayı gazetecilik alanındaki bireylerin "gözlükler" taktığını ve bu gözlüklerin belli bir durumu ayıklama, ayıklananları yerleştirmeme veya değiştirme gibi vazifelerle rekabete dayalı bir yapı içinde yer aldıklarını belirtir (1997b. 27-28).

Problem durumu;

Türkiye özelinde seküler ve muhafazakâr grupların geçmişten günümüze girmiş oldukları kültürel mücadelelerin ülkedeki sosyal ve siyasal atmosferde bir kutuplaşmaya neden olduğu görülürken bu durum gençleri ve yetişkinleri belli oranda etkilemekte çokkültürlü bir toplum oluşumunu engellemenin yanında bir arada yaşamayı engellemeye kadar olumlu politikaların uygulanabilmesine olanak vermemektedir. Kültürel mücadelelerin din, deizm, ateizm

veya sekülerleşme kavramları üzerinden devam ettiği görülürken kültürel gruplar bu kavramların toplumdaki etki derecesine bakarak kültürel mücadelelerde üstün gelip gelmeme derecesini ölçmeye çalışmaktadırlar. Türkiye’de toplumun genel kültür yapısı, hem seküler hem de muhafazakâr gelenekten beslendiği için kültürel hâkimiyet konusunda bu mücadelelerin bir kazananın olacağını düşünmek veya böyle bir hedef belirlemek çok gerçekçi durmadığı gibi Türkiye’de siyasal ve sosyal hayatta birçok probleme neden olmaktadır.

Araştırma soruları:

Türkiye’de din, deizm ve ateizm tartışmalarının arka planında olan sebep nedir? Türkiye’de kültürel mücadelelerin sosyolojik anlamda oluşturduğu atmosfer nasıldır?

Türkiye’de kültürel alanda yaşanan mücadelenin bir kazananın veya bir kaybedenin olması mümkün müdür?

Yöntem

Döküman analizi ile ele alınan araştırma konularında bir bakış açısı veya anlayış oluşturma amacıyla elde edilen verilerin incelenmesi ve yorumlanması yapılırken (Corbin ve Strauss, 2008) verileri seçme, değerlendirme, anlamlandırma görevi ana temalar üzerinden gruplamalara veya sınıflamalara başvurarak gerçekleştirilir (Labuschange, 2003). Çalışmada tarihsel süreçte kültürel iktidarı elde etmek için yapılan uygulamalar ve politikalarından yola çıkılarak günümüzdeki kültürel uygulamalara değinilmiş ve yine Türkiye kamuoyunda sosyal bilimcilerin ortaya koyduğu araştırmaların yanı sıra araştırma şirketlerinin verileri ve basında çıkan haberler, doküman analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Tarihteki kültürel iktidarı elde etme amacıyla seküler kesimlerin yaptığı uygulamalar hatırlatıldıktan sonra şimdiki Ak Parti iktidarının uygulamaya çalıştığı muhafazakâr değerler ele alınmış din, deizm ve ateizmin Türkiye’deki gelişimini ele alan basındaki haberler, bazı nicel araştırmalar ve sosyal bilimcilerin dergilere verdiği görüş ve mülakatlar sınıflama yapılarak karşılaştırmalı olarak düzenlenmiştir.

Veri analizi:

Bu çalışmada, kültürel mücadele ve bu mücadelenin nedenleri Bouerdieu’nun temel kavramları ile ele alınarak Betimsel analiz tekniği ile elde edilen veriler, düzenleme, ilişkilendirme, karşılaştırma ve yorumlama yoluyla değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, bir konu dâhilinde yapılan nicel ve nitel araştırmalarla beraber o konu hakkında genel eğilimleri ortaya koyan alan

yazınlarını ele alarak genel eğilimleri belirlemeye yardımcı olduğu gibi (Miles ve Huberman, 1994) kendi içerisinde de analiz yapımına dair birçok farklı yolları barındırmaktadır. Bu çalışmada ise daha çok tarihsel çalışmalar, karşılaştırma içeren veriler ve basında konu ile ilgili dokümanların analizi yorumlama ve karşılaştırma ile gerçekleştirilmeye öncelik verilmiştir.

Türkiye’de Dindarlaşma, Deizm ve Ateizm

Günümüzde deizm, sekülerizm ve hümanizm gibi vb. kavramların içinde yer edinerek düşünce dünyasında ve fikirlerde kendini gösterebilmektedir (Erdem, 1994: 110) Kavram olarak Allah’ın varlığına inanılırken ahiret inancına ve dini anlamda sorumluluklara ve peygamberlerin getirdiklerine gerek olmadığını, Allah’ın dünyayı yarattıktan sonra dünyanın işleyiş sürecine ve içindekilere bir müdahalesinin olmadığı inancı ortaya çıkan bu kavram ateizme karşılık olarak kendini göstermektedir (Harmankaya, 2020: 4-6). Bu çalışmada kavramların içeriğinden ziyade kavramların aslen Bouerdieu sosyolojisindeki mücadele stratejilerinden bazıları olduğu göz önüne koyulacağı için kavramların içeriksel olarak derinlemesine ele almanın gerekliliği ön planda değildir.

Özellikle sanayi devrimi ve Fransız ihtilali sonrasında modern dünyada bilimsel alanda olan gelişmelerle beraber kentleşme oranları ülkelerde artış göstermiş, bireylerin yoğun iş hayatında yer alması, günlük yaşamda bazı dini ritüellerin terk edilmesine ve dinde bazı gerekliliklerin sorgulanarak kadın erkek ilişkilerinden yaşam tarzına birçok hususun değişim göstermesine sahne olmuştur (Aktay, 2019: 9-11). Önceki zamanlarda dini açıdan yoğun sorumlulukların yer aldığı yaşam tarzı yerini modern kent hayatının iş ve sosyal hayattaki etkinliklerine bırakarak sekülerizm, nihilizme ve deizmle beraber ateizmin toplumlar içinde gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de dindarlaşma, sekülerleşme ile beraber deizm ve ateizme yönelik tartışmalar Ak Parti iktidarı ile beraber 2002’den günümüze kadar farklı minvalde şekillendiği görülmektedir. Muhafazakâr olarak kendini tanıtsa da çoğu muhalif çevrelerce gizli ajandaları olan siyasal İslam’ın temsilcileri olarak görülen Ak Parti, dindarlaşmanın artıp laikliğin geriye atıldığı bir iktidar dönemi uygulayacağı endişesi ile hep eleştirel açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ak Parti’nin iktidara gelmesi ile her geçen gün dindarlaşmanın veya bazı muhalif basının tabiriyle ‘gericiliğin’ arttığına dair iddialar son yıllarda yerini Türkiye’de ‘ateizm ve deizm artıyor’ değerlendirmelerine bırakmaya başlamıştır. İşin ilginç noktası bu iki farklı değerlendirmenin de sorumlusu olarak Ak Parti iktidarının gösterilmesidir.

Ak parti iktidarı sonrasında kimi zaman ekonomik sorunlar ülke genelinde kendini hissettirse de yapılan araştırmalarda bireylerin ve genelde de toplumun önceki zamanlara göre ekonomik anlamda iyileşmeye uğraması beraberinde sekülerleşmeyi getirirken bu durum bireylerde bazı dini gerekliliklerin arka planda tutulmasına neden olmuştur. Bu alanda çalışmalar yapan ve din sosyoloğu olan Ertit’ de (2019) sekülerleşme teorisini dile getirirken sekülerleşmeyi artıran faktörler olarak bilimsel gelişmeler, kentleşme ve kapitalist ekonominin ilerlemesine vurgu yaparak bu üç hususunda son zamanlarda Türkiye’de gösterdiği gelişimi dile getirmiştir. Bu nedenle İslami veya muhafazakâr kesimlerde de görüldüğü gibi dine olan bakış açısı modern anlamda farklılıklar oluşmuş, modadan tatile, bankacılık işlemlerinden mimariye kadar toplumda değişimler yaşanmıştır. Böylece bu gelişmeler, Ak Parti ile beraber dindarlaşmanın arttığı söylemlerine bir cevap niteliği taşıırken görünürde artmış gibi duran dini ritüellerin ise aşınmaya uğradığına dair gelişmeler olarak görülebilir.

Ömer Mihraç Yaman’ın (Gençdergi, 2017) bir dergiye verdiği mülakatta “din yorgunu gençler” kavramı Türkiye’de dindar ailelerin, gençler arasında deizmin yayılmasına sebep olan temel nedenler arasında olabilme ihtimalini daha da kuvvetlendirmektedir. Yaman’ın dediği gibi “dinin zorlaştırmayıp kolaylaştırın” ilkesi aileler tarafından göz ardı edildiği için gençler artık namaz yorgunu, oruç yorgunu ..vb. durumlardan dolayı din yorgunu olarak ortaya çıkmış ve böylece aslen bu yorgunluğu sorgulayarak dinden uzaklaşmışlardır. Bu tespit, gençler içinde deizm veya ateizmin yayılma sebebi olarak gösterilen iktidar politikalarından daha kabul edilebilir bir gerekçe olarak görülebilir. Modernleşme sürecinde bazı dindar ailelerin çocuklarını dini açıdan daha çok sıkı denetime alarak sıkboğaz ettikleri ve bu nedenle gençlerin dinden uzaklaştıkları ileri sürülebilir. Bu durumda çoğu gencin suç ailemizde demektense iktidar veya iktidarın politikalarına durumu havale ederek geçerli bir neden olarak sunmaya çalıştıkları düşünülebilir.

Ak Parti iktidarı ile beraber muhafazakâr veya dindar kesimlerin kılık kıyafet, moda, tatil seçimi veya lüks yaşama dair çoğu tercihlerinin eleştirel açıdan ele alınması ve bu eleştirilerin dinden uzaklaşmaya yönelik bir işaret olarak görülmesi ve sonrasında dindar gençlerinde aynı pota içerisinde değerlendirilmesinin haklı gerekçeleri olsa da muhafazakâr kesimlerin Akçaoğlu’nun da (2018) belirttiği gibi beğeniye yönelik algı ve yaşam şekillerinde dinen makbul olanı ortaya koymuş olması da göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşam şeklinin kapitalist bir anlayışla günümüze uyarlanacak biçimde göz önüne koyulmasının dinden tamamen uzaklaşıldığı anlamına gelmeyeceği gibi bu durumun dindar kesimlere bir tehdit olacağı varsayımı da göz önünde tutulmalıdır.

Ak Parti Döneminde Dindarlaşma, Deizm ve Ateizme Dair Yapılan Bazı Tartışmalar

Önceki dönemlere göre son yirmi yılda Türkiye’de de internet ve internet araçlarına bağlı olarak gelişen iletişim ve teknolojik cihazların varlığı ile yetişkinlerle beraber özellikle gençlerde bireyselleşme ve yalnızlaşma ile gelen sanal bir bağımlılık söz konusudur. Bu süreçle beraber özellikle internet alanında yayımlanan içerik, video ve bazı görsel unsurların etkisiyle din karşıtı yayınların varlığı her geçen gün artmakta ve bu içeriklerde “hayatın bu dünyadan ibaret olduğu, bilginin kaynağının sadece bilim ve deney olduğu, her hangi bir dini grubun üstünlüğünün kabul edilemez olduğu, modern dönemde bireyin dine ihtiyacının olmadığı gibi vb. “ söylemlerin dünya genelinde ve özelde de Türkiye’de son yıllarda bir hayli etkin bir şekilde yer edindiği görülmektedir (Ünverdi, 2020: 151-152). Bu nedenle geçmişe oranla son yıllarda teknolojiye ve internete dayalı gelişmelerin yanında içeriksel olarak din karşıtı yayınların artması tarihteki dönemlere nazaran günümüzde deizm ve ateizme katılım gösteren bireylerin daha fazla olacağını göstermektedir.

Türkiye özelinde ise gençlerin dindarlıktan uzaklaşıp deizm veya ateizme yönelme eğilimlerinin artmasına neden olan bazı faktörler revaçtadır. Bu faktörlerin din karşıtı yayınların internet ortamında artmasından basılı yayınlara kadar gitmesinin yanında İslam dininin bazı hususlarının özellikle cihat, kadının İslam’daki yeri vb. unsurlardan kaynakladığı ve bazı Batılı ateizm destekçisi yazarlarla Türkiye’de bu yazılara destek olan birtakım yayın kuruluşlarının varlığı gösterilebilir (Ünverdi, 2020).

Son zamanlarda medyada ve fikir dünyasında liseli gençler arasında deizm ve ateizmin arttığına dair bazı değerlendirmeler yapılırken bu durumun tam olarak irdelendiğinde aslen gençlerin kavram karmaşası yaşadıkları, popüler kültürden etkilenmenin yanında farklı görünme çabası içerisinde olarak deizmi benimsemiş gibi göründükleri ve bu kavramın aslen içeriğinin ne olduğunu bile tam olarak bilmedikleri söylenebilir. Bilen gençlerin yanında çoğu gencin deizm dese bile o kişinin arkadaş çevresi tarafından bu durumun doğrulanmadığı görülmüştür ki (Harmankaya, 2020: 58-59) bu durum daha çok günümüzde gençlerin inanç meselesini popüler kültür nezdinde güncel bir söylem veya modern bir duruş olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu nedenle deizmin Türkiye’de tam anlamıyla yayılmış olduğunu söylemek her ne kadar zor ise de hiç olmadığını söylemek de yanlış olacaktır.

Ayşe Gürcan (T24) Türkiye’de her geçen gün dindarlaşma oranının azaldığını dile getirirse de dindarlaşma oranının daha çok yaşlı nüfus arasında yer edindiğini de belirtmiştir. İlerde genç nüfusun yaşlanacağı düşünülürse sonradan

dindarlaşmanın artacağı varsayılabilceği gibi tam tersi deizmin ve ateizmin de yükseliş trendine girebileceği de dile getirilebilir. Birol Biçer ise (Lacivert, 2021) insan icadı dinler olarak belirttiği nihilizm, ateizm vb. New Age dinlerin bireylere ibadet ve sorumluluk gibi bazı hususlardan kurtulma fırsatını verdiğini ve böylece gençlere daha özgür ve daha az emek vadederek semavi dinlere oranla dayatmanın olmadığı bir yaşamla taraftar kazandığını dile getirmektedir.

Themis Araştırma Şirketi’nin (Sucu, 2017) verilerine göre (İstanbul geneli) Allah’a ve Peygamber’e inanmıyorum diyenlerin oranı %5.3 olarak belirlenirken MAK Danışmalık Şirketi’nin yaptığı (2017) araştırmada ise Peygambere inanmıyorum diyenlerin oranı %9 olarak belirlenmiştir. Bu verilerin yanında Konda’nın (2018) yaptığı araştırmada ise on yıl önceki yapılan yine kendi araştırmalarına göre kendini ateist olarak görenlerin sayısı %1’den %3’e çıkmıştır. Bu veriler bazı çevreler için ciddi endişe gerektirecek veriler olabileceği gibi tam tersi modernleşmenin ve küreselleşmenin hızını arttırdığı, din karşıtı yayınların hızla sosyal medyada çoğaldığı bu dönemde makul seviyelerde olduğu değerlendirilmesine tabi tutulabilir. Bu durum Türkiye’de Ak Parti döneminde dindarlaşmanın arttığı varsayımını düşürürken deizm veya ateizmin hızla çoğaldığı varsayımını da çok karşılamamaktadır.

Adıyaman ilinde yapılan ve sadece ortaöğretim öğrencilerini kapsayan bir araştırmada ise (Gündoğar ve Yürgüç, 2019: 653- 660) “Allah’ın varlığına inanmıyorum veya ilgi duymuyorum” diyenlerde toplam oran %2.4 olarak belirlenirken “Allah’ın varlığının bir gereklilik olduğu fikrine inanmayan ve katılmayanların oranı da %4.7 olarak belirlenmiştir. “Allah’ın kâinata ve dünyada hala yaratmaya devam edip etmediği ile ilgili bir soruya ise gençlerin %26,5’nin Allah’ın evrene müdahale etmediği yönünde cevap verdikleri görülmüştür. Bu durum gençler arasında deizmin belli bir oranda yer edindiğini göstermektedir. Türkiye’nin büyük metropollerinden olmayan bir ilde bu sonuçlara ulaşılmış olması deizmin aslen yaygınlığını gösteren bir durummuş gibi düşünülmesine yol açsa da bu durumun gençler açısından değişip değişmeyeceğini zaman gösterecektir. En önemli hususlardan birisi de Türkiye özelinde gençlerin veya yetişkinlerin deizmle ilgili ateizme dair eğilimlerinin arttığını tam olarak gösteren veriler son on yılı kapsamakta ve bu durumu netleştirecek daha önceki yıllara ait yeterli veriler bulunmamaktadır. Bu nedenle sürecin tam anlamıyla deistleşmeye veya ateistleşmeye gideceğini söylemek mümkün olmayacağı gibi dindarlaşmaya gideceğini de söylemek çok sağlıklı durmamaktadır.

Bu süreçte dikkat çeken noktalardan biri de Ak Parti iktidarı ile beraber muhafazakâr kesimlerin dini bir araç olarak kullanması nedeniyle gençlerin deizm veya ateizme kaydığına yönelik haberlerin artış göstermesidir.

Müslüman olan kimi gençlerin sonradan deizmi ve ateizmi seçtiğine yönelik mülakatların artmış olması ve bunların medyaya yansımından sonra (BBC Türkçe, 2018, Euronews, 2019) bazı akademisyenlerinde başörtülü öğrencilerde ve dindar olan erkeklerde bu dinin sorgulandığına dair beyanlatları, çoğu zaman bu durumun müsebbibi olarak zamanın Müslümanlarını veya iktidarın tutumunu göstermeleri dikkat çekmektedir.

Bu durumun bazı söyleyişi ve mülakatlarla ortaya konulmuş olması geçerlilik durumunu sorgulamış olsa da geçerliliği hiç yoktur denilemeyeceği gibi örneklerin tamamen önceden dindar veya kendini Müslüman olarak belirten gençlerden seçilmesi de Türkiye kamuoyunda sorgulanmaktadır. Nebi Miş'in (SETA, 2018) bir yazısında ise bu söylem ve tespitlerin hiçbir geçerli bilimsel veri ve olguya dayanmadığından bahsetmesinin yanında bu durumun iktidarla bağlantılı bir şekilde yapılması gerçeklerin göz ardı edildiği söylentilerine neden olmaktadır. Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu ve (Gazeteduvar, 2019) İyi Parti Milletvekili Halil İbrahim Oran'ın (Habernediyor. Com) Ak Parti döneminde deist ve ateist sayısının hızla arttığını söylemesi, tartışmanın artık sosyolojik boyutundan çok siyasal anlamda ideolojilerin baskın olma söylemlerine döndüğünü gösterirken her bireyin de bu duruma kendi ideolojik veya siyasal görüşünden bakmaya başladığını göstermektedir. Nihayetinde Ak Partili yetkililerden başlayarak MHP Lideri Devlet Bahçeli'ye ve Diyanet İşleri Başkanı'na kadar çoğu isim Türkiye'de deizm ve ateizmin artış sürecinin gençler arasında yaygınlaştığı söylemlerinin gerçek dışı olduğunu dile getirmişlerdir.

Bu tartışmanın diğer bir boyutu ise özellikle Türkiye'de muhalif basın olarak bilinen Bir gün, Cumhuriyet ve Sözcü gibi gazetelerde bazı çocukların camii veya Kuran Kursundaki resimleri paylaşarak bu yapıların laik cumhuriyette yerinin olmadığına dair haberlerinin yanında çocukların tehlike altında olduğuna dair ortaya attıkları iddialar da kültürel alanda mücadelelerin varlığını gözler önüne sermektedir. Görüldüğü gibi kültürel alanlar içinde farklı düşünce sahibi olan sermaye gruplarının mücadele alanlarından biri de din, deizm ve ateizm kavramları üzerinden devam etmekte kültürel iktidarı kazanabilme adına her iki taraf olayları kendi açısından değerlendirerek yaklaşmaktadır.

Tartışma ve Öneriler

Türkiye'de Tazimat Fermanı'nından sonra başlayan kültürel alanda iktidar mücadeleleri sonrasında devam etmiş ve günümüze kadar süregelmiştir. Bu mücadelede en çok üzerinde durulan konular din, sekülerizm ve modernleşme ile ilgili hususları içermektedir. Kimi zaman dinin istismar

edildiği söylemlerine karşılık yasaklanan dini yaşamların kişisel hak ve hürriyetlerce ele alınmadığı söylemi dile getirilmiştir. Aslen bu durum Türkiye toplumunda kültürel alandan diğer birçok alana kadar yapılan mücadelelerin bir nedeni olarak görülebilir.

Cumhuriyet’in kurulmasından sonra yeni rejimin Batı genelinde özellikle Fransa’yı örnek alan uygulamaları, bu uygulamalara yönelik pozitivist düşünce ve katı laiklik anlayışının ön plana koyulması, Latin Harflerinin kabulü ile Osmanlıcanın yok sayılması, şapka kanunundan kılık kıyafet kanuna kadar yapılan düzenlemeler ve ölçü birimlerinin değişikliği (Çolak, 2017) peçeli, çarşafli ve eli tesbih tutan insanların zamanın dergilerinde resmedilerek irtica tehdidi ile anılması (Azak, 2019:194) o dönem itibariyle baştan sona toplumsal alanın her yerinde yeni bir kültürün inşası olarak görülebilir. Düşünce ve ideolojik anlamda bazı uygulamaların dayatmacı bir tavırla ortaya konulması Bouerdieu’da “tözcü” yaklaşımı (Swartz, 2018) çağrıştırdırken kılık kıyafet alanında bir kalıbın ortaya konulması, belli sınıfların arzuladığı bir hususun diğer sınıflarda da olmasının istenmesi bir nevi “simgesel şiddet” (Koytak, 2012: 91) kavramı ile izah edilebilir.

Cumhuriyet’in ilanı ile beraber siyasal ve sosyal alanda yapılan birçok değişikliğin Bourdieu’da (1986) yer alan kültürel, iktisadi, sosyal ve sembolik sermaye gruplarını dönüştürecek şekilde tasarlandığı ve eğitimden sosyal yaşam tarzına, kültürel alandaki düzenlemelerden ekonomik kalkınmaya kadar yeni bir toplumsal yapının var edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Eğitimde Latin alfabesinin kabulü ile medreselerin kapatılması ve Batı tarzında eğitim müfredatlarının yaygınlaşması ile beraber Batı edebiyatına dair eserlerin ve sanatsal faaliyetlerin okullarda yer alması, kültürel sermaye ile beraber eğitiminde sanatsal faaliyetlerin katkısıyla kurumsallaştırılma çabasını yansıtmaktadır. Böylece yeni rejimle yapılan birçok devrim gerçekleşirken toplumun içinde yeni beğeni olgusu ortaya çıkmış ve bu beğeni olgusuna karşılık geleksellikten yana olan ve karşı bir beğeni olgusunu önemseyen muhalif bir kesim de varlığını göstermeye başlamıştır (Akçaoğlu, 2018: 34-39). Bu durum daha sonrasında Bourdieu’nun da kendi sosyolojik kuramında ele aldığı gibi bir kesime ait olan “Habitus” kavramını toplumlarda görünür hale getirmiştir.

Birbirine benzeyen insan grupları içinde oluşarak zamanla beğeni olgusuna hükmeden bir kavram olan “Habitus” bir alan ve sınıf içinde geçmişten gelen etkilerin izini taşıyan bir şekilde varlığını korur (Bouerdieu, 1997: 177). Akçaoğlu’nun da (2018) belirttiği gibi Cumhuriyet’in kurulması sonrasında yapılan inkılaplar ile oluşan beğenilerde de bir zıtlık durumu kendini göstermektedir. Bu durum Türkiye toplumunda ‘Muhafazakâr habitus ve ‘Seküler habitus’

kavramları ile ele alınabilir. Seküler habitus çevrelerinin Cumhuriyet'in ilk zamanlarında inkılaplarla gelenekselliği önemseyen muhafazakâr habitus çevrelerine karşı yaptığı kültürel mücadele Bourdieu özelinde “sembolik şiddet” kavramı ile dile getirilebilirken sembolik şiddet tahakkümcü kesimlerin tahakküm altında olan kesimlere karşı yaptığı kurumsal atamalardan kültürel değişimlere kadar birçok unsurla izah edilebilmektedir (Bouerdieu, 1989: 58).

Ak Parti iktidarı ile beraber “muhafazakâr habitus” kavramının değişiklik yaşadığı dile getirilebilirken beğeni anlayışını ele alan Akçaoğlu (2018) ile beraber Gençkal Eroler (2019) gibi eğitim politikalarında yaptığı düzenlemeler ve yeniliklerle Ak Parti'nin bir vatandaş inşa etme amacıyla “toplum mühendisliği” ne başvurduğunu belirten çalışmalarda artmıştır. Bunun yanında gelenekselliğin ve geçmişin yüceltilmesi ile beraber var olan cumhuriyet değerlerinin arka plana atıldığına yönelik bazı uygulamaların varlığı da (Tokdoğan, 2020) dile getirilirken Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yaşanan yeni bir kültür inşasının bir benzerinin de Ak Parti sonrasında gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu süreç içinde en çok dikkat çeken ve değerlendirmeye tabi olan noktalardan biri ise toplumun dindarlaştığı veya dindarlaşmaya yönelik uygulamaların çoğaldığı yönündeki iddialardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra İslam'i ve Osmanlı geleneğine dair bazı unsurların geride bırakılmasına karşılık (Çolak, 2017) Ak Parti iktidarı ile beraber İmam Hatiplerdeki kat sayı adaletsizliğinin ortadan kaldırılması ve eğitimde siyer derslerinin yanı sıra “dindar gençlik” yetiştirme söyleminin tartışılması ile beraber kuran kurslarının yaygınlaştırılarak Osmanlı kültürüne dair eserlerin yenilenmesi, Ayasofya ile beraber Taksim'e yeni bir caminin inşa edilmesi “Muhafazakâr habitus” kavramının beğeni anlayışının uygulanış şeklinin resmedilmesi olduğu gibi ‘Seküler habitus’ kavramına sahip olan çevrelerinde tahakkümcü uygulamalarla karşılaştığı iddiasını ortaya koyabilir.

Bu durumu açıklığa kavuşturmak adına yapılması gereken temel nokta Türkiye’de iktidar olan hâkim kültür, kendi beğeni anlayışı doğrultusunda politikalar ve sosyal düzenlemeler yaparken diğer kültürlerin bir dayatma ile karşılaştığı varsayımının ele alınmasıdır. Bourdieu’nun da sosyolojik kuramında var olan sermaye gruplarının alanlar içerisindeki mücadeleleri (dini, ekonomik, bilimsel, sanatsal vb.) bu mücadelede oluşturdukları “sembolik şiddet” in yanında her kültür alanının kendi eğitim politikalarını “tözcü” bir yaklaşımla sunması, kendi edebi ve sanatsal beğenilerinin nesiller için en iyi olacağı iddiası (Swartz, 2018; Bouerdieu, 2005; Bouerdieu, 1997) tarihsel süreçten günümüze kadar mücadeleler halinde yaşanagelmiştir.

Basın yayın kuruluşları ve bu kuruluşların içinde yer alan gazetecilerle beraber kültürel alanda yer edinen entelektüel çevrelerin de işlevleri Bouerdieu

(2005) sosyolojisinde önemli bir işlev alanıdır. Gazetecilik alanında yapılan etkinliklerin alan içindeki mücadelelerin yanı sıra alanlar arasında da tahakküm kurma aracı olarak görülebileceğini söyleyen Bouerdieu, gazetecilikle kültürel sermayenin etkilenmeye çalışıldığını ve bu durumun da ekonomik sermaye ile bağlantılı olduğunu dile getirmektedir.

Ak Parti iktidarından sonra ilk başta dindarlaşmanın artacağı korkusu ile beraber bazı basın yayın organları olan cumhuriyet, Birgün ve Sözcü gibi gazetelerin küçük çocukların dini elbiselerle olan resimlerini haber yapması ve bazı araştırma şirketlerinin (Mak Danışmanlık, 2017; Konda, 2018; Themis Araştırma, 2017) Türkiye’de deizm ve ateizmin artış gösterdiğine dair verileri paylaşması, alan mücadelesi içinde yaşanan kültürel hâkimiyeti sağlama adına farklı stratejiler olarak görülebilir. Deizmin ve ateizmin arttığı varsayımı ile yapılan yaklaşımlar iktidarın beğeni anlayışının kabul görmediği sonucunu ortaya koymayı amaçlarken çocukların dini elbiseler içindeki resimleri ise bir tepki oluşturma adına yapılan stratejik haberler olarak değerlendirilebilir. Aynı haberlere karşılık Ak Parti ve Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin yaptığı açıklamalar da bu duruma karşılık bir kültür kazanımının olduğunu iddia etme çabasının yansıması olarak dile getirilebilir.

Cumhuriyet’in ilanıyla beraber bazı bilim adamlarının ve basın mensubu olan insanların kültürel alan ve iktidar mücadelesinde gösterdikleri davranışlara karşılık Ak Parti iktidarı ile de beraber ‘Muhafazakâr habitus’ kendi bilim adamları ve entelektüel çevrelerinin varlığı da göz önüne çıkmaya başlamıştır. Özellikle dindarlaşmanın olup olmadığına karşılık deizm ve ateizmin yaygınlaşıp yaygınlaşmadığı tartışmaları farklı kültürel habitus beğenisine sahip basın yayın organları ve gazetecilerle entelektüel birikimin temsilcileri tarafından günümüzde de tartışıldığı gibi aslen alanlar arası mücadeleyi göstermektedir. Bu tartışmaların daha çok gençler üzerinden yapılması 2023 yılında oy kullanma hakkını elde edecek birçok genç seçmenin de siyasal partilerin yanında kültürel alanların temsilcileri tarafından da kazanılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Bir toplumda kültürel mücadelelerin sonlanması durumu her ne kadar mümkün gibi görünmese de Bouerdi’nun bütünsel yaklaşımı ile beraber Parekh’in çokkültürlü toplumlar için ortaya koyduğu siyasi teorisi kültürel toplulukların bir arada yaşama adına önemli adımlar atmasına neden olacak içerikler ve uygulamalar taşımaktadır. En önemli nokta ise Türkiye’de her iki farklı kültürel alandan birine, insanların ait olması gerektiği gibi anlamsız bir anlayışın sona ermesi gerektiğidir. Türkiye toplumu hem Batı hem de Doğu kültürlerine uzak duramayacak bir medeniyete ve tarihe sahip olduğu

gibi Anadolu'da sadece tek bir kültürel alanın ve sermaye tarafının kazanacağı bir sonucun olamayacağı idrak edilmelidir.

Sonuç

Türkiye'de kültürel alanda olan mücadelelerin temel sahalarından biri de din, modernleşme genelinden ateizm ve deizm gibi kavramlarla olmaktadır. Bourdieu'daki alan mücadelelerinde var olan süreçler Türkiye'de siyasal ve kültürel alanda farklı kültürlerde kendini göstermekte ve bu süreç farklı şekilde iniş ve çıkışlar arz etmektedir. Bu durum Türkiye'nin siyasal ve sosyal ikliminde kutuplaşma veya ayrışmaya neden olmakta kültürel alanda yer alan grupları rekabete yönlendirmektedir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk kurulduğu dönemde teknoloji ve imkânlar genelinde uygun şartlar olmadığı için nasıl istenen modernleşme düzeyi toplum genelinde elde edilemediyse günümüzde de internet ve farklı mecraların olması nedeniyle dindarlaşma, deizm ve ateizm düzeyi de istenilen oranda artış gösteremeyebilir. Bu durum bir mücadele alanı olan dindarlaşma, deizm ve ateizme dair süreçlerin iktidar uygulamalarından farklı mecrada ve kaynaklardan etkilenerken yolunu bulduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. En önemlisi iktidarların istediği doğrultuda toplumlar kültürel alanlarda kendine dayatılanı değil kendi istediklerini yaşama gayesinden vazgeçmemektedir. Onun için burada önemli olan kültürel ayrışmaların artışı sağlayan galip veya baskın gelme stratejilerinden ziyade kültürel anlamda uyumu ön plana koyacak politikaların varlığı ve tarafların bir arada yaşamaya olan istekliliği göz önünde tutulmalıdır.

Farklı medeniyetlere ve inançlara ev sahipliği yapan Anadolu topraklarında geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir medeniyetin ve inancın diğerini ortadan tamamen kaldıracığı düşüncesi, sürekli çatışma veya baskın gelme güdüsü, toplumsal alanda galibi olamayacak bir mücadelenin yaşanmasına neden olmaktadır. S. Hunhtinton'un gibi bazı sosyal bilimcilerin veya siyasi figürlerin "Türkiye tarafını seçmelidir... "ya doğu ya da batı medeniyeti içinde yer alıp almayacağına karar vermelidir" minvalindeki değerlendirmeler ister istemez iç siyasette bir tarafın üstün gelme arzusunu artırmakta Türkiye'nin yüzü 'batıya dönük olacaktır' diyen kesimlerle "Türkiye'nin yüzü doğuya dönük olacaktır' diyen kesimlerin yıllardır devam eden kültürel mücadelelerine sahne olmaktadır. Bu süreçte unutulmuş yegâne husus Türkiye'nin yönünün tam olarak belirlenmesi gerekliliğinin yanlış olacağıdır. Çok farklı kültür ve inançların tarihten gelen derin ve köklü bağlarının yer aldığı Türkiye'de iktidarlar farklı kültür ve inançların bir arada yaşamasını sağlayacak bir yönetimi

işlevsel olarak gerçekleştirmeli ve siyasal alanda olduğu gibi kültürel alanda ki toplum içi kutuplaşmayı ortadan kaldıracak adımları atabilmelidir.

Kaynakça

- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve Dinen Makbul*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktay, Y. (2019). “Ateist Düşüncenin Oluşumunda Psiko-Sosyal Faktörlerin Etkisi”, *İslam Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi*. (Ed: Cemalettin Erdemci vd). Ankara: Elis Yayınları.
- Aktay, Y. (2021). “Sekülerleşme ve Dindarlığın Med-Cezirleri”, *Yeni Sekülerlik, Deizmden Mistizme Dünyevi Dinler. Lacivert Dergi*. S. 28-32. Mayıs. Sayı: 79.
- Akyüz, N. (2016). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Din Politikalarında Etkili Olan Temel Dinamikler. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*. Cilt:2, Sayı:3. 38-58.
- Azak, U. (2019). *Türkiye’de Laiklik ve İslam*. (Çev: Ayten Alkan). 1. Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Bekaroğlu, E. A. (2015). “Post Laik Türkiye? Ak Parti İktidarları ve Güncellenen Laiklik Sözleşmesi” *İnsan ve Toplum*. 5 (9).
- Bernard, L. (1984). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev.: Metin Kıratlı), 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları.
- Biçer, B. (2021). “Mutlu İzdivaç: Modifiye Din+Kutsal İzdivaç”, *Yeni Sekülerlik, Deizmden Mistizme Dünyevi Dinler. Lacivert Dergi*. S. 62-66. Mayıs. Sayı: 79.
- Bourdieu, P. (1986). The formsof capital. In *Handbook of Theory and Research fort he Sociology of Education*. (Ed: J. G. Richardson), 241-258. Newyor: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplum Bilim Sorunları*. (Çev: Işık Ergüden. İstanbul. Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1997b). *Televizyon Üzerine*. Çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1998b). *Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market*. USA: New York. The New York Press.
- Bourdieu, P. (1989). *Social Space and Symbolic Power, Sociological Theory*. Vol 7. No 1. Spring. pp. 14-25.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (1992). *Reponses. Pour Une Anthropologie Reflexive*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1984). *Questions de Sociologie*. Paris: Minuit.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çolak, Y. (2017). *Türkiye’de Kültürel İktidarın Kuruluşu. (1923-1945)*. 1. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Duman, D. (2015). 1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları. *BELGİ*, Sayı: 10. Yaz. 1343-1360.
- Erdem, H. (1994). “Deizm” *DİA*, İstanbul. Cilt: 9.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*. 1. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Gençkan Eroler, E. (2019). *Dindar Nesil Yetiştirmek*. 1. Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Göle, N. (2017). “*Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*”, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2017). “*Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*” İstanbul: Metis Yayınları.

- Gündoğar, H., Yürgüç, M.S. (2019). Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı (Adıyaman Örneği). *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 6, Sayı: 11. 643-670.
- Harmankaya, M. (2020). Geçmişten Günümüze Deizm ve Deizm Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma-Dolapoğlu Anadolu Lisesi ve Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İHL Örneği. NÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Koytak, E. (2012). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *Sosyolojisi Dergisi*. Dizi: 3, Sayı:25. 85-101.
- Köse, Ali. (2021). "Yeni Nesil Mehdiyi Beklemek İstemiyor", Yeni Sekülerlik, Deizmden Mistizme Dünyevi Dinler. *Lacivert Dergi*. S. 10-14. Mayıs. Sayı: 79.
- Labuschagne, A. (2003). Qualitative research: Airy fairy or fundamental? The Qualitative Report, 8(1).
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. (2nd Edition). California: Sage.
- Miş, Nebi. (2018). <https://www.setav.org/gencler-arasinda-deizm-artiyor-mu/> (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
- Swartz, D. (2018). *Kültür ve İktidar. Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (Çev: Elçin Gen). 4. Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlılık, Hınç, Nostalji ve Narsizim*. 1. Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Ünverdi, M. (2020). Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri. *İlahiyat Akademik Dergisi*. 12 (Aralık 2020). 145-182.

İnternet Kaynakları

- BBC Türkçe, (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43832877> (Erişim Tarihi: 19.05.2021)
- Euronews, (2019). <https://tr.euronews.com/2019/03/19/turkiye-de-deizm-neden-yukseliste-ateizm-deizm-agnostizm-panteizm-ne-demek> (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
- Habernediyor.Com, (2020). <https://www.habernediyor.com/siyaset/iyi-partili-oral-ak-parti-doneminde-ateist-ve-deist-sayisi-artti-h51516.html> (Erişim Tarihi:12.05.2021).
- Gazeteduvar, (2017). <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/07/23/karamollaoglu-deizmin-yukselme-nedeni-iktidar> (Erişim Tarihi:01.05.2021).
- Gençdergi, (2017). <http://m.genclerdersisi.com/12077-genclerdeki-din-yorgunlugundan-biz-sorumluyuz.html> (Erişim Tarihi:08.05.2021).
- KONDA, (2018). <https://interaktif.konda.com.tr/tr/HayatTarzlari2018/> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).
- MAK Danışmanlık, (2019). <https://www.makdanismanlik.org/wp-content/uploads/2019/03/MAK-DANIŞMANLIK-TÜRKİYEDE-TOPLUMUN-DİNE-VE-DİNİ-DEĞERLERE-BAKIŞI-A-RAŞTIRMASI.pdf>. (Erişim Tarihi: 15.05.2021).
- Sucu, Ayşe. (2017). Tehlike Çanları Çalıyor. Sözcü Gazetesi. <https://www.google.com.tr/amp/s/www.sozcu.com.tr/2017/yazarlar/ayse-sucu/tehlike-canlari-caliyor-2-1890422/amp/> (Erişim Tarihi: 14.05.2021).
- T24, (2018). <https://t24.com.tr/haber/turkiye-dindarlasiyor-diyenler-yaniliyor,264908> (Erişim Tarihi:09.05.2021).